

Stabilizacija i odbrana

General-pukovnik
ILIJA RADAKOVIĆ

Ostvarivanje ekonomske stabilizacije — strategijski pravac daljeg društveno- ekonomskog razvoja i pretpostavka jačanja opštenarodne odbrane

Posljednje dvije sjednice partijskih foruma — Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Komiteta organizacije Saveza komunista u JNA — koincidiraju i kalendarski i tematski, ne slučajno, sa završetkom tekućeg i početkom narednog srednjoročnog planskog perioda društveno-ekonomskog razvoja. Vremenska podudarnost održavanja ta dva skupa, krajem jednog i početkom drugog planskog perioda, nagovjestila je, a to potvrđuju i prvi pozitivni rezultati, početak kraja jedne na više mjesta raširene prakse u privređivanju, koja nije bila uvijek i u svemu u skladu sa osnovnim idejnim opredjeljenjima Saveza komunista i jugoslovenskog društva u pogledu materijalnog i društvenog razvoja na osnovama socijalističkog samoupravljanja. A to je, uz djelovanje drugih destabilizirajućih objektivnih činilaca, posebno spoljnih, neizbježno dovodilo do ozbiljnih problema i negativnih tendencija u osnovnim tokovima reprodukcije.

Pomenuti skupovi, kao i mnogi drugi koji su održani u prošloj i ranijim godinama, bavili su se upravo tim problemima s kojima se suočavamo duže vrijeme, ali ne u tako oštrom obliku kao posljednje godine tekućeg petogodišnjeg razdoblja. Zbog toga su rasprave na 15. sjednici CK SKJ i 8. sjednici Komiteta organizacije SK

u JNA bile naglašeno intonirane u znaku uklanjanja raskoraka između teorijskih postavki s kojima smo svi saglasni i prakse u kojoj ima razlika u ponašanju pojedinih subjekata privređivanja. Naime, i na jednoj i na drugoj sjednici raspravljalo se o nekim aktuelnim idejno-političkim pitanjima razvoja Jugoslavije i, u tom sklopu, o razvoju oružanih snaga od 1981. do 1985. g., u kontekstu kritičke analize rezultata razvoja i djelovanja Saveza komunista u minulom periodu. Takve rasprave na međi dvaju planskih perioda su pogodan metod uopštavanja pozitivnih iskustava iz prakse i povezivanja ostvarenog s onim čemu se teži. Ali, ovog puta nije samo to bilo posrijedi već i kritika loše prakse, čiji su se vidljivi znaci ispoljavali na više karika lanca društvene reprodukcije.

To, međutim, ne znači da su uzroci pomenutim problemima i teškoćama u privredi samo unutrašnji i isključivo subjektivni. Uticaj spoljašnjih okolnosti je velik. Svijet je zapao u više-manje hroničnu ekonomsku krizu. Neki dijelovi svijeta za koje se mislilo da su imuni na recesije, saživljavaju se i žive sa svjetskom ekonomskom krizom, koja nije ciklična, kakve poznajemo iz ranijih istorijskih perioda, već pokazuje znake dugoročnije krize, osobito u oblasti energetike, sirovina, hrane, monetarnog sistema i zapošljavanja. Sve to nije moglo i ne može da ostane bez uticaja na našu privredu, jer je otvorena kao integralni dio svjetske ekonomije, u kojoj je sve izraženija tendencija međuzavisnosti nacionalnih ekonomija, što vodi daljoj integraciji svijeta.

Otuda je razumljivo što jugoslovenska privreda u sistemu međunarodnih ekonomskih odnosa, koji se karakterišu protekcionizmom razvijenih i neravnopravnim položajem nerazvijenih i manje razvijenih nacionalnih ekonomija, trpi udare i negativne uticaje sa strane. No, isto tako je razumljivo i logično što mi, baš zbog toga što ne možemo svojom voljom da bitno utičemo na promjenu spoljnih uslova, mada se zauzimamo i borimo za promjenu i uspostavljanje pravednijeg sistema međunarodnih ekonomskih odnosa, moramo da preduzimamo razne zaštitne mjere kako bi se ti udari što više ublažili i da bi se smanjile posljedice djelovanja spoljašnjih destabilizirajućih činilaca. To podrazumijeva, prije svega, otklanjanje unutrašnjih uzroka nestabilnosti u privređivanju, koji se skrivaju prvenstveno u domenu djelovanja subjektivnih faktora, bilo da je riječ o subjektivnim greškama ili o neadekvatnom djelovanju svjes-

nih socijalističkih snaga u datim uslovima privređivanja, u smislu otklanjanja uzroka negativnih pojava koje se zapažaju u osnovnim tokovima društvene reprodukcije. To je bio glavni razlog zbog kojeg je težišno mjesto u raspravi CK na 15. sjednici zauzela kritika ponašanja pojedinih subjekata privređivanja u društvenoj reprodukciji, ili, bolje rečeno, devijantnog ponašanja s obzirom na osnovna idejna opredjeljenja posebno u sferi proizvodnje.

Drugim riječima predmet rasprave bili su problemi društvene prakse a ne teorije. To je značajno naglasiti iz dva razloga. Prvo, zbog toga što su, kako je već kazano, odstupanja u praksi od teorije socijalističkog samoupravljanja postala očevidna, što znači da praksu treba staviti pod lupu kritičke analize. Jer, istorijsko iskustvo nas uči da samo deklarativno jedinstvo ne može da osigura uspješnost u djelovanju Partije, da jedino teorijsko slaganje ne mora samo po sebi da znači i političko slaganje, a i obrnuto — da političko slaganje ne mora samim tim značiti i teorijsko usaglašavanje. Zbog toga Savez komunista energičnije zastupa načelo jedinstva teorije i prakse, kao što se za taj ključni marksistički postulat odlučno zauzimao u svim etapama naše revolucije. To je, u stvari, ono načelo koje je Tito često isticao — da treba preći s riječi na djela.

Drugi razlog zbog kojeg treba naglasiti tu činjenicu je taj što se u sadašnjoj etapi razvoja naše socijalističke revolucije ne sućeljavamo s pitanjima o daljem toku revolucije na koja nema osnovnih teorijskih odgovora. Savez komunista Jugoslavije je spoznao prirodu i suštinu protivrječnosti i konflikata u našem društvu, što su se oštro ispoljili početkom sedme decenije, i na osnovi tih saznanja dao valjane teorijske odgovore u domenu idejnih opredjeljenja i normativnih rješenja na bitna pitanja dugoročnih perspektiva samoupravnog razvoja. Njih sadrže Ustav SFRJ, Zakon o udruženom radu i dokumenti X i XI kongresa SKJ. U njima je razrađena naša koncepcija razvoja socijalizma, koja se temelji na društvenom vlasništvu i radničkom samoupravljanju, i suštinski odražava osnovnu Marksovu ideju o ostvarivanju istinske čovjekove slobode — u društvenoj praksi.

Zašto ovdje naglašavamo praksu? Zato što je Marks, za razliku od nekih drugih filozofa koji su prije njega teorijski spoznali ideal ljudske slobode, ali ne i način kako da se on dostigne, pitanje slobode postavio konkretno, u kontekstu društveno-istorijskih pretpostavki

mijenjanja odnosa u procesu proizvodnje društvenog života. Oslobođiti čovjeka znači osloboditi radnu snagu omogućavajući joj da se slobodno razvija u »asocijaciji proizvođača«, a slobodni proizvođači će, kako kaže Marks, »racionalno urediti svoj promet materije s prirodom« i na taj način će stvoriti prostor slobode čak i u onome što on naziva »carstvom nužnosti«. Marks, razumije se, nije shvatao oslobođenje rada kao istorijski čin koji se može ostvariti dekretom, već kao dugotrajnu istorijsku borbu radničke klase koja će trajati cijelu jednu istorijsku epohu. On je upravo to i naglašavao upozoravajući radničku klasu da će, ako hoće da postigne svoje vlastito oslobođenje »morati da prođe kroz duge borbe, kroz čitav niz historijskih procesa koji mijenjaju i ljude i prilike«.¹

Naše shvatanje tih istorijskih procesa je istovjetno Marksovom shvatanju, s tim što u našem slučaju nije riječ samo u predviđanju tih procesa već i o sasvim konkretnom iskustvu. Zbog toga ne možemo uvijek iznova postavljati pitanje šta je to marksizam i marksistički smisao slobode, i demokratije. Imamo o tome jasne predstave i izgrađene koncepcije, naravno, mi nećemo smetati nikome vani da misli što god hoće o tome šta je marksizam, kao što, s druge strane, ne možemo dopustiti nikome da presuđuje o našim koncepcijama marksizma, posebno ne idejnim protivnicima samoupravljanja koji čepkaju po smetlištu istorije da bi obezvrijedili i istoriju i sadašnju stvarnost, razvijajući kojekakve teorije o kvazi slobodi i demokratiji.

Drugim riječima, nikome se ne može dopustiti da se komotno i neodgovorno odnosi prema osnovnim idejnim opredjeljenjima i teorijskim pogledima Saveza komunista, bilo da pod vidom političkog jedinstva razvija teorijske birokratsko-etatističke koncepcije ili da pod vidom jedinstva teorijskog shvatanja pluralizma samoupravnih interesa u praksi nameće različite, u suštini anarholiberalističke političke solucije i rješenja. Protivnici samoupravljanja, i u zemlji i izvan nje, priželjkuju svaku, makar i najmanju grešku da bi za nju okrivili sistem socijalističkog samoupravljanja, nudeći, manje ili više otvoreno, svoju političku soluciju. Naravno, niko nije toliko naivan da nasjedne na tu stupicu, jer je očigledno da je prava istina sasvim suprotno. Analize nedvosmisleno svjedoče o tome da osnovni uzrok sadašnjim teškoćama u privredi i u drugim oblastima proizvodnje

¹ K. Marks, *Građanski rat u Francuskoj*, str. 62—63.

društvenog života na samoupravno-socijalistički način potiče iz nedosljednosti i kolebanja u razvijanju samoupravljanja, i to prije svega u proširenoj reprodukciji, u kojoj se još zadržalo štošta od administrativnog odlučivanja. Neposredni proizvođači su velikim delom ovladali društvenom reprodukcijom, ali su, još uvek, neke njene sfere ostale izvan njihovog domašaja. Kao što je poznato, Tito je još na Osmom kongresu SKJ (1964) u svom referatu iznio stav o tome da radnička klasa treba da ovlada proširenom reprodukcijom, odnosno cjelinom društvene reprodukcije. Osmi kongres SKJ i drugi poslije njega osnažili su tu inicijativu i zauzet je stav o tome da radnička klasa treba konačno da zagospodari rezultatima svoga rada i da sama određuje uslove privređivanja.

U toj oblasti, to je izvjesno, ima objektivnih protivrječnosti i mnogo različitih, pa i protivrječnih interesa. To je prirodno i logično za demokratsko samoupravno socijalističko društvo, pogotovu kad se ima na umu njegova višenacionalna struktuiranost. To za nas nije nikakva tabu tema. Nju je otvorio za raspravu i osvijetlio Jedanaesti kongres SKJ, uvodeći u našu teoriju i praksu novu kategoriju — pluralizam samoupravnih interesa. Različiti interesi, dakle, objektivno postoje nezavisno od toga hoćemo li mi o njima govoriti ili ćemo ih prećutkivati. Ali to ne znači da su oni međusobno nepomirljivi, sem ukoliko nisu u suprotnosti sa istorijskim interesima radničke klase. Ustavom SFRJ i Zakonom o udruženom radu utvrđen je put, način usaglašavanja i povezivanja različitih samoupravnih interesa. To je društveno dogovaranje i samoupravno sporazumijevanje, put koji podrazumijeva kumuliranje tri osnovna obilježja samoupravljanja u svakoj, na samoupravni način donijetoj odluci: (1) mogućnost ispoljavanja autentičnih interesa u samom samoupravljanju; (2) demokratski postupak oko usaglašavanja interesa udruženog rada u neposrednom dijalogu u osnovnim ćelijama samoupravljanja i delegatskim skupštinama i zajednicama samoupravljanja, dakle, bez posredovanja i arbitraže državnih i partijskih organa; (3) efikasnost u dogovaranju i odlučivanju, ali isto tako i efikasnost u sprovođenju odluka u život.

Ta tri osnovna obilježja samoupravljanja su u međusobnoj zavisnosti i uslovljenosti. Ako nema mogućnosti za ispoljavanje interesa neposredno od strane njihovih nosilaca, dakle, bez posredovanja državnih i partijskih organa, ne može biti istinskog i uspješnog usaglašavanja različitih i suprotnih interesa i njihove šire društvene

sinteze kao zajedničkog društvenog interesa, a i jedno i drugo, opet, bitno utiče na uspješnost u ostvarivanju odluka. Zapravo, problemi i nastaju ondje i onda kada samoupravni proces ne čini kumulacija tih bitnih obilježja samoupravljanja. Apsolutiziranje parcijalnih interesa, posebno na stepenu užih društveno-političkih zajednica, prvi je znak uplitanja državnih i partijskih organa u postupak oko usaglašavanja interesa i odlučivanja u proširenoj reprodukciji. U posljednje vrijeme naročito su uporno zastupani neki republički (pokrajinski) interesi mimo udruženog rada i delegatskih skupština, što je imalo za posljedicu dugotrajnije dogovaranje. Ponekad, zbog razumljivih razloga, to i mora da bude tako, ali je u najvećem broju slučajeva uzrok tome održavanje etatističkih odnosa u oblasti proširene reprodukcije. I, što je najgore, stvara se privid da dogovaranje i realizacija odluka mogu da budu uspješni jedino uz uplitanje državnih i partijskih organa, što se svodi na iznuđivanje nekih rješenja. Tako se etatizam sam sobom hrani i objektivno postaje kočnica bržem razvoju samoupravnih odnosa, a time i glavni uzrok nastajanja problema o kojima je riječ. U tom sklopu se pokazuje pravi smisao Marksovog upozorenja radničkoj klasi da će morati, ako želi da postigne vlastito oslobođenje, da vodi mnoge bitke kako bi ovladala cjelinom društvene reprodukcije, ne dopuštajući nikom da zamjenjuje uzroke i posljedice. U svakom slučaju su posrijedi složeni procesi, pa treba sačuvati razboritost i strpljenje i ispoljiti veliku upornost da bi se ostvarila idejna opredjeljenja Saveza komunista o daljem razvoju istorijskog procesa samoupravljanja, uklanjajući sve prepreke koje na tom putu stoje.

Uloga Saveza komunista u tim procesima nije u posredovanju u izražavanju interesa i u arbitriranju u dogovaranju i odlučivanju, već je u tome da kao vodeća idejna snaga društva, misaonom i akcionom sposobnošću, podstiče i usmjerava te procese. U tom smislu bitno je da se blagovremeno utvrde i objasne neke propratne negativne pojave i procesi, i da se otklanjaju prividi na pojavnoj strani problema s kojima se susrećemo. Samo na taj način se mogu racionalno shvatiti neke kontroverzne pojave u našem društveno-ekonomskom razvoju, kojih je osobito bilo u 1980. godini. Nije potrebno naglašavati da su one dijametralno suprotne osnovnim intencijama naše razvojne politike. Uzmimo za primjer pojavu autarhije u sklopu jedinstvenog jugoslovenskog tržišta. Ona nema ničeg zajedničkog sa koncepcijom udruženog rada; ona je kontraindikativna i našoj

usmjerenosti ka širem uključivanju jugoslovenske privrede u međunarodnu podjelu rada, a osim toga, ta je pojava anahrona čak i s obzirom na globalan proces integrisanja svjetske privrede koji nameću objektivne istorijske zakonitosti.

Ekonomska logika uči nas da su udruživanje rada i sredstava i, na toj osnovi, stvaranje velikih proizvodnih sistema, neophodni kao uslov proizvodne efikasnosti i uključivanja u međunarodnu podjelu rada. Osim toga, to je najbolji put ka izjednačavanju uslova privređivanja svih dijelova radničke klase.

Čime se može objasniti ponašanje nekih proizvođača suprotno ekonomskoj logici, ako je to uopšte njihovo voljno ponašanje? Ili kakve logičke veze može da bude između težnje ka grupno svojinskim odnosima i koncepciji društvene svojine, na kojoj se temelji čitav sistem samoupravnih socijalističkih odnosa?

Uzmemo li da analiziramo bilo koju drugu devijantnu pojavu ili neki problem s kojim se trenutno srećemo, nećemo im naći uzrok u samoupravljanju, ali hoćemo, to je sigurno, u nerazvijenosti samoupravljanja.

Eto, zbog toga težište rasprave na 15. sjednici Centralnog komiteta SKJ nije bilo na teorijskim već na praktičkim pitanjima društveno-ekonomskog razvoja našeg društva. A to znači, u stvari, da smo u ovom trenutku u novoj etapi odgovaranja na ranije postavljena pitanja — u fazi pronalaženja odgovora u praksi, u praktičnoj realizaciji idejnih opredjeljenja za koja smo se kao društvo izjasnili i koja su naša trajna orijentacija u izgradnji socijalizma.

Dobar dio tih »odgovora u praksi« je u referatima, izlaganjima i zaključcima Petnaeste sjednice. Na temelju osnovnih idejnih opredjeljenja koja čine okosnicu našeg puta u socijalizam, u Zaključcima su naznačeni magistralni stratezijski pravci daljeg društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije. U prvoj tački Rezolucije se kaže: »SKJ smatra da stratezijski pravci u razvoju samoupravnih društveno-ekonomskim odnosa, materijalnom i društvenom razvoju u narednom periodu treba da budu: obezbeđenje odlučujućeg položaja radnika u udruženom radu u sticanju i raspolaganju dohotkom i celokupnim sredstvima društvene reprodukcije — efikasnim funkcionisanjem političkog i društveno-ekonomskog sistema, udruživanjem rada i sredstava na dohodovnim odnosima na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu, uz uvažavanje ekonomskih zakonitosti u društvenoj reprodukciji«.

Odmah poslije tog, najopštijeg stava, kao drugi strateški pravac, precizira se: »Ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije, odnosno otklanjanje uzroka inflacije i zaustavljanje drugih nepovoljnih tendencija u osnovnim tokovima društvene reprodukcije«.

Iza toga idu stavovi kojima se određuju putevi ostvarivanja politike stabilizacije:

— povećavanjem proizvodnje na realnim osnovama; podizanjem produktivnosti rada, jačanjem kvalitativnih činilaca privređivanja i većim korišćenjem unutrašnjih rezervi;

— bržim rastom izvoza roba i usluga, bitnim smanjenjem deficita platnog bilansa i stepena zaduženosti zemlje i, na toj osnovi, poboljšavanjem položaja zemlje u međunarodnoj podjeli rada. Radi toga je neophodno razvijanje proizvodnje roba i usluga za izvoz, uz supstituciju uvoza, aktiviranjem domaćih proizvodnih potencijala, u prvom redu energije iz domaćih izvora i proizvodnje osnovnih sirovina i hrane;

— smanjenjem učešća investicione, opšte i zajedničke potrošnje u društvenom proizvodu i nacionalnom dohotku, itd.

Analizom navedenih stavova izvodimo nekoliko zaključaka:

1. — Do sada ispoljene negativne tendencije i disproporcije u našem privrednom i društveno-ekonomskom razvoju, koje će se u dobroj mjeri ispoljavati i u početnom delu planskog perioda od 1981. do 1985. godine, uglavnom su:

— usporavanje privrednog rasta i ostvarivanje niže stope realnog rasta društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, što će sužavati okvire za mogućnost podmirenja svih društvenih potreba. To će otežavati i obezbjeđenje sredstava za finansiranje potreba opšte-narodne odbrane i zahtijevati strogu plansku disciplinu i još šire aktivnosti na planu racionalnog i ekonomičnog izvršenja zadataka;

— zbog nerealizacije politike bržeg razvoja proizvodnje sirovina, hrane i energije, i dalje će se ispoljavati nepovoljni strukturalni problemi privrede;

— problemi koji se javljaju u obezbjeđenju energije, posebno tečnih goriva, i stalni porast cijena sirove nafte, biće prisutni i u narednom periodu, i jer i dalje treba očekivati produbljavanje energetske krize i njen sve veći uticaj na ukupnu privredu, socijalnu i političku situaciju u svijetu;

— ozbiljni problemi će se i dalje javljati i u obezbjeđenju re-promaterijala i sirovina, posebno ako se ima u vidu siroviniska i tehnološka zavisnost jugoslovenske privrede od inostranstva i neriješeni problemi u svjetskoj privredi;

— treba očekivati i određene probleme koji proizlaze iz neusklađenosti robno-novčanih odnosa, što će se nepovoljno odražavati na snabdjevenost jednog broja proizvoda na domaćem tržištu;

— problem uravnoteženja trgovinskog i platnog bilansa i dalje će biti aktuelan, posebno ako se ima u vidu da će se i u narednom periodu najveći dio tereta inflacije u svjetskoj privredi nastojati da prenese na manje razvijene zemlje, naročito povećanjem cijena roba i tehnologija, protekcionističkim mjerama ograničavanja međunarodnog prometa i povećanjem troškova međunarodnih kredita.

Prevazilaženje tih problema u materijalnom razvoju naše zemlje moguće je samo odlučnim sprovođenjem politike ekonomske stabilizacije (intenzivnim privređivanjem i povećanjem produktivnosti rada, usporavanjem rasta cijena i svođenjem svih vidova potrošnje u okvire realnih materijalnih mogućnosti, uspostavljenjem skladnih robno-novčanih odnosa, većom selekcijom investicija i povećanjem efikasnosti njihove realizacije, povećanjem izvoza i poboljšanjem platnog bilansa zemlje, jačanjem dohodovne motivisanosti i uticaja ekonomskih zakonitosti, i racionalnim i ekonomičnim izvršenjem svih privrednih i društvenim djelatnostima).

Paralelno sa ovim, neophodno je obezbijediti uslove za dalji razvoj samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, bez kojih se neće moći prevazići problemi koji se javljaju u materijalnom razvoju. Isto tako, obezbjeđenje materijalne i socijalne sigurnosti i stabilnih uslova rada radnih ljudi i građana, očuvanje životnog standarda i stvaranje uslova za njegov postepeni rast, predstavljaju osnovne zadatke našeg razvoja.

2. — Ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije u društveno-vrijednosnom pogledu dobija strategijsko značenje, i to u dva osnovna smisla. Prvo, kao sastavni i nerazdvojni dio globalne politike društveno-ekonomskog razvoja u narednom srednjoročnom periodu, i to ne samo u akcionom već i u supstancijalnom pogledu. Drugo, kao sastavni i nerazdvojni dio politike odbrane društva, s obzirom na moguće implikacije ekonomske situacije na stanje i razvoj odbrambenog sistema.

3. — Politika stabilizacije se označava kao jedan od primarnih strategijskih pravaca društveno-ekonomskog razvoja.

4. — Ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije u najširem smislu te riječi poima se kao zaustavljanje negativnih tendencija u osnovnim tokovima reprodukcije i otklanjanje uzroka svim problemima koji se na tom području javljaju.

Ti su zaključci, u stvari, i polazne premise u definisanju politike ekonomske stabilizacije kao osnovne pretpostavke našeg daljeg društvenog-ekonomskog razvoja. U našem razmatranju je posebno značajna jedna njena strana: strategijska.

Pojam »strategija« i »strategijski« u ovom kontekstu ima dva značenja. U najširem smislu, upotrebljava se u značenju usmjerenja prakse globalnog društveno-ekonomskog razvoja. U užem smislu on ima strateško, odbrambeno značenje. Ali ne samo zbog toga što se u Zaključcima 15. sjednice politika ekonomske stabilizacije stavlja u isti kontekst sa opredjeljenjem za »dalje jačanje opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i osposobljavanje svih privrednih i društvenih subjekata za očuvanje nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje« već prije svega zato što se ta dva opredjeljenja označavaju kao uporedni strategijski pravci daljeg društveno-ekonomskog razvoja. Zbog toga je odbrambeni aspekt politike ekonomske stabilizacije bitna strana njene suštine. Njen vojnostrategijski značaj i smisao mogu se posmatrati u tri ravni: (1) kao njen uticaj na stabilnost društveno-političkog i ekonomskog sistema kao bitne pretpostavke opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, a time i na međunarodni položaj naše zemlje; (2) kao njen uticaj na materijalnu osnovicu sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i (3) kao njen uticaj na otpornost društveno-ekonomskog sistema u tzv. ekonomskom ratu koji se s manjim ili većim intenzitetom permanentno vodi u miru i kao poseban vid specijalnog rata.

Nema sumnje da je ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije osnovna pretpostavka našeg daljeg društveno-ekonomskog razvoja i progressa Jugoslavije kao samoupravne socijalističke zajednice. Budući da je koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite određena prvenstveno karakterom političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, i da iz njega crpi svoju snagu, stepen stabilnosti društveno-ekonomskog sistema bitno određuje odbrambenu sposobnost društva. Osim toga, ostvarivanje ekonomske stabilizacije znatno će uticati na položaj naše zemlje u međunarodnoj zajednici, što je takođe jedan od činilaca njene odbrambene moći.

Nepovoljne tendencije koje se ispoljavaju u produkciji takve su prirode da, nastave li se dalje, mogu dovesti u pitanje i neke

osnovne ciljeve društveno-ekonomskog razvoja i izazvati negativne posljedice u našem unutrašnjem razvoju. Samim tim to bi uticalo, kako se konstatuje u referatu Stevana Doronjskog na 13. sjednici CK SKJ, na slabljenje međunarodnog položaja i uticaja Jugoslavije u svijetu.

Odbrambenu sposobnost svake zemlje određuje, s jedne strane, stepen razvoja proizvodnih snaga i mogućnost osiguravanja materijalne osnovice vojnoj sili, odnosno odbrambenoj moći, a s druge, razvoj proizvodnih odnosa. Zavisnost odbrambene snage od razvijenosti materijalne osnovice društva nikad nije bila sporna. Nju su uočili i isticali i građanski vojni teoretičari, oni i danas to ističu, a prema potrebi i prenaglašavaju — bilo kad razvijaju tezu o tome kako samo ekonomski jake zemlje imaju objektivne pretpostavke da razviju jake oružane snage, bilo kad pokušavaju da opravdaju ulaganje kapitala u proizvodnju oružja kao značajan izvor profita.

Marksistički teoretičari, a posebno Engels i Lenjin, odbacujući vulgarno ekonomističko stanovište i stavljajući na prvo mjesto zavisnost vojne sile od suštine društveno-ekonomskih odnosa, posredno preko promjena »šireg vojničkog materijala« u kontekstu podruštvljavanja proizvodnje i svih društvenih funkcija — nisu opovrgavali značaj materijalnih uslova za razvoj vojne sile, odnosno odbrambenih sposobnosti svakog društva, pa i socijalističkog. Naprotiv, oni su isticali značaj toga. O tome najbolje svjedoči poznati Engelsov stav iskazan u polemici s Diringom u vezi s njegovom teorijom sile: »Ništa toliko ne zavisi od ekonomskih preduslova kao upravo vojska i mornarica. Naoružanje, sastav, organizacija, taktika i strategija zavise, pre svega, od postojećeg stepena proizvodnje i komunikacija. Tu su revolucionarno delovali pronalazak boljeg oružja i promena živog vojničkog materijala, a ne 'slobodne tvorevine uma' genijalnih vojskovođa; uticaj genijalnih vojskovođa u najboljem slučaju ograničava se na prilagođavanje načina ratovanja novom oružju i novim borcima«.²

Iz navedenog Engelsovog stava, očividno je da vojna, odnosno odbrambena moć ne zavisi samo od stepena razvijenosti proizvodnih snaga (mada i od toga zavisi) već i od prirode proizvodnih odnosa koji određuju kvantitativna i kvalitativna svojstva »živog vojničkog materijala«, koji je primaran faktor rata i oružane borbe. Prema tome, za utvrđivanje odbrambene suštine politike stabilizacije nije dovoljno utvrditi činjenicu da bogatija privreda osigurava veću od-

² F. Engels, *Izabrana vojna dela*, knj. I, str. 14.

brambenu moć samim tim što imamo veće mogućnosti da proizvedimo više oružja i opreme, već je od izuzetne važnosti to kako politika stabilizacije utiče na stabilnost društveno-ekonomskog i društveno-političkog sistema u cjelini i na njegov dalji razvoj.

Ako smo u dvije prve ravnj posmatranja utvrdili manje ili više posrednu vezu između politike ekonomske stabilizacije i politike odbrane društva, u trećoj ravni se ta veza pokazuje neposrednijom. U stvari, politika stabilizacije, posmatrana u sponi sa savremenim međunarodnim ekonomskim kretanjima — a danas se svjetska ekonomska kriza produbljuje, a i izgledi za brže mijenjanje sistema međunarodnih ekonomskih odnosa su mali, dok se u isto vrijeme ekonomska sredstva sve više upotrebljavaju kao sredstva za posredno vođenje rata — ta politika dobija značenje odbrambene politike u punom smislu te riječi.

Pojam »ekonomski rat« ne upotrebljava se samo kao slikovit izraz kojim se označava oštra konkurentska borba na svjetskom tržištu, već obuhvata i izražava specifičnu pojavu u međunarodnim odnosima koja znači društveno sukobljavanje u ekonomskim odnosima sa svim što znači rat bez oružane borbe, mada se i vojna sila upotrebljava u tu svrhu aktuelno, manje ili više ograničeno, ili latentno kao prijetnja da će se upotrijebiti.

Mnoge zemlje su razvile teoriju o ekonomskom ratu i u praksi primijenile njena osnovna načela, a druge ne priznaju ekonomski rat kao vojnu kategoriju, mada postupaju na isti način kao i prve. U našoj vojnoj teoriji ekonomski rat se definiše kao skup ekonomskih, vojnih i političkih mjera koje jedna ili više država preduzimaju u miru radi slabljenja ekonomskog i vojnog potencijala druge države (zemlje) i postizanja ciljeva bez oružane borbe. A cilj je da se protivniku nametne sopstvena volja, odnosno da se on prisili na određene političke, ekonomske ili vojne ustupke, ili da mu se ekonomska moć smanji do te mjere da se određeni politički ciljevi lakše ostvare u eventualnom oružanom sukobu.

Oblici ekonomskog ratovanja su mnogobrojni i raznovrsni. To su razne diskriminatorne carinske i druge barijere u međunarodnom prometu; ograničenje, zabrana i kontrola uvoza i izvoza; blokada; bojkot; pružanje materijalne i finansijske pomoći trećoj zemlji, potencijalnom agresoru; kontrola na strani ponude date robe i drugi načini pritisa. Jednom riječju, iskorišćavaju se sve ekonomske mogućnosti za djelovanje preko tržišta, tj. za vršenje pritiska na određenu nacionalnu privredu. U tom smislu ekonomska moć (u ovom kontekstu ona nije isto što i ekonomsko bogatstvo) javlja se kao spe-

cifičan vid vojne moći. U kojoj mjeri će ekonomsko bogatstvo steći svojstvo ekonomske moći zavisi od međusobne zavisnosti dviju ili više suprotstavljenih zemalja, prije svega od toga da li je ta zavisnost simetrična ili asimetrična. To se tiče u prvom redu stepena tehnološke zavisnosti i zavisnosti od uvoza sirovina i repromaterijala, a naročito strateških sirovina. Nezavisnost u tom pogledu je dodirujuća sa nacionalnom samostalnošću i nezavisnošću, i obrnuto.

Prema tome, politika odbrane oslanjanjem na sopstvene snage podrazumijeva isto tako oslanjanje na sopstvene snage u nacionalnoj ekonomiji. Zbog toga je i razumljivo što je u zaključcima 15. sjednice CK SKJ »utvrđivanje i sprovođenje zajedničke strategije bržeg tehničko-tehnološkog razvoja većom primenom sopstvenog naučno-istraživačkog rada i razvojem proizvodnje kojom se obezbeđuje uspješnija i ravnopravnija saradnja sa inostranstvom« — označeno kao stratezijski pravac ukupnog jugoslovenskog društveno-ekonomskog razvoja. To opredjeljenje dobija puno značenje i smisao time što se iskazuje eksplicitno u značajnom dokumentu i u jednom istorijskom trenutku kada se svijet nalazi pred novom preraspodjelom rada, u kojoj razvijeni svijet želi da zadrži monopol nad naukom i tehnologijom, prepuštajući svijetu u razvoju, ne bez razloga, tradicionalnu proizvodnju koja ekonomski nije više osobito zanimljiva, tj. unosna. U vizijama budućih ekonomskih odnosa nauka dobija svojstvo »najpropulzivnije privredne grane, a pamet najproduktivnije radne snage« koja je sposobna da proizvodi ekstraprofit u novim uslovima. Razumije se da u podtekstu takvih ekonomskih koncepcija stoji jasna namjera velikih sila da zadrže primat i monopolni položaj u ekonomskoj sferi na nov način — kad to više nije moguće novom podjelom i preraspodjelom kolonija, ono bar novom podjelom i preraspodjelom rada.

Iz ove letimične analize nameće se zaključak da politika ekonomske stabilizacije može da ima i ima višestruke implikacije na odbrambenu sposobnost našeg društva. Ali, u tom odnosu postoji i povratni uticaj, koji je dvojak. Prvi njegov vid je motivacija. Odbrambeni interes kao jedan od vitalnih zajedničkih interesa jugoslovenske zajednice, koji nikada nije bio sporan — jer ga nikad nije bilo teško utvrditi i odrediti kao poseban istorijski interes radničke klase, svih naroda i narodnosti i svih građana SFRJ — snažan je motiv za djelovanje svjesnih socijalističkih snaga i svih društvenih subjekata u pravcu privredne stabilizacije. U tom smislu koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite djeluje kao objedi-

njujući činilac jugoslovenske socijalističke samoupravne zajednice, a time i kao stabilizirajući činilac u sklopu nastojanja cjelokupnog jugoslovenskog društva za ozdravljenje i uspješno funkcionisanje privrednog sistema. To objedinjavajuće svojstvo opštenarodne odbrane i društvene samozaštite drug Tito je često naglašavao. U ovom trenutku, reklo bi se, ono u potpunosti dolazi do izraza. To se pokazalo i u raspravama oko donošenja samoupravnog dogovora o opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti koji, zajedno sa ostala četiri društvena dogovora (doneta na kraju 1980. godine), čini okosnicu plana društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije od 1981. do 1985. godine. Tim dogovorom su uvažene odbrambene potrebe koje proističu iz sadašnjih međunarodnih odnosa.

Drugi vid uticaja opštenarodne odbrane i društvene samozaštite na ostvarenje politike stabilizacije ogleda se u ponašanju oružanih snaga i drugih odbrambenih dijelova u duhu politike ekonomske stabilizacije. Opredjeljenje u tom smislu došlo je do izraza na pomenutoj Osmoj sjednici Komiteta organizacije SK u JNA, na kojoj se raspravljalo o idejnim osnovama srednjoročnog plana razvoja oružanih snaga, koji je sastavni dio plana društveno-ekonomskog razvoja od 1981. do 1985. godine.

Dva su osnovna idejna opredjeljenja komunista u JNA u vezi sa daljim razvojem oružanih snaga. Prvo je — riješenost za ostvarenje ciljeva i zadataka razvoja koji jamče postizanje borbene sposobnosti i borbenih mogućnosti oružanih snaga u skladu s potrebama odbrane društva, a drugo — spremnost da se potrebe razvoja dovode u sklad s mogućnostima društva i zahtjevima politike ekonomske stabilizacije. Tako je novi srednjoročni plan razvoja oružanih snaga, u kom su zastupljena navedena opredjeljenja, po njima dobio dva bitna obilježja — razvojno i stabilizaciono.

Na prvi pogled, ta dva opredjeljenja i iz njih izvedena obilježja plana razvoja oružanih snaga mogu da izgledaju kontroverzna. Međutim, suštinski gledano, među njima postoji visok stepen međuzavisnosti. Naime, tehnička modernizacija ne može se dovesti u pitanje i u tom smislu plan nije restriktivan. Ali, racionalnim i ekonomičnim poslovanjem, boljom organizacijom rada, usmjeravanjem ljudi i sredstava prema utvrđenom prvenstvu potreba, preduzimanjem postojećih i blagovremenih mjera za ostvarivanje planskih zadataka, maksimalnim angažovanjem svih pripadnika JNA i povećanom odgovornosti za realizovanje programa i zadataka prema prioritetima — moguće je i sa raspoloživim sredstvima, koja nisu neograničena,

ostvariti ciljeve razvoja. Pri tome se ne zanemaruje potreba štednje, ne u vulgarnom smislu te riječi, već u smislu smanjivanja svih vidova potrošnje do razumne mjere i stvarnih mogućnosti, ali ne na račun redukovanja neophodnih aktivnosti u obuci i drugim vidovima pripremanja oružanih snaga i društva za odbranu, već iznalaženjem najracionalnijih rješenja i povećanim naporima subjektivnog faktora.

U sagledavanju mjesta i uloge JNA u ostvarivanju politike ekonomske stabilizacije zemlje značajno je imati na umu to da, pored velikih mogućnosti za štednju u svim oblastima potrošnje, ima i mogućnosti da se doprinese povećanju uspješnosti privređivanja. JNA, kao velika složena organizacija, nabavlja mnoštvo proizvoda od organizacija udruženog rada i koristi se njihovim uslugama, a to omogućava da se racionalnim pristupom obezbjeđenju svojih potreba podstiče dinamično privređivanje.

Osim toga, JNA kao nosilac i organizator poslova u oblasti istraživanja i razvoja, proizvodnje naoružanja i vojne opreme, može neposredno da utiče na povećanje organizovanosti i produktivnosti rada kapaciteta vojne industrije i njihovih kooperanata i bržu zamjenu uvoznih komponenata (tehnologije, materijala i sirovina, sklopova i dr.) domaćim, a time se doprinosi prevazilaženju problema u jugoslovenskoj privredi u cjelini i smanjuju tehnološke zavisnosti zemlje u svim privrednim granama, posebno u oblasti proizvodnje sredstava ratne tehnike. Polazeći od opštih napora našeg društva na ostvarivanju politike ekonomske stabilizacije i od dosadašnjih opredjeljenja i napora koje čini JNA radi racionalnog izvršenja zadataka i ekonomskog angažovanja materijalno-finansijskih sredstava, preduzete su šire mjere za još potpunije uključivanje JNA u borbu za ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije. Obezbijeđeno je da planovi razvoja za period od 1981. do 1985, kao i plan za 1981. godinu budu utvrđeni na stabilizacionim kriterijumima i da sami po sebi predstavljaju programe ostvarivanja politike stabilizacije. S tim ciljem, kao sastavni dio planova, shodno kriterijumima, utvrđene su mjere i aktivnosti za povećanje racionalnosti i ekonomičnosti izvršenja planiranih zadataka.

U planu je, kao stalan zadatak, utvrđeno da prije donošenja svake odluke o načinu realizacije organizacijsko-formacijskih promjena, obezbjeđenju i razvoju kadrova, programima investicione izgradnje, opremanju i načinu izvršenja svih ostalih zadataka na svim nivoima rukovođenja i komandovanja — moraju biti svestrano

analizirane moguće varijante realizacije i odobrena ona koja zadovoljava traženi kvalitet uz najmanja moguća ulaganja rada i sredstava. To zahtijeva da se u procesu pripreme odluka sačine ekonomske analize i procijene potrebna materijalno-financijska sredstva. To je jedan od razloga da se veća pažnja posveti ekonomskom obrazovanju i sticanju znanja iz analize, planiranja i savremene organizacije rada.

Planirane su šire mjere radi još efikasnijeg izvršenja zadataka razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme. S obzirom na platnobilansne probleme i teškoće u obezbjeđenju zemlje, a i naše konceptijsko opredjeljenje oslanjanja na vlastite snage, i u narednom periodu ćemo se oslanjati na maksimalnu proizvodnju u zemlji. Tome će doprinijeti i realizacija programa koji obezbjeđuju zamjenu uvoznih repromaterijala, sirovina i dijelova domaćim.

Dugoročno, globalno ugovaranje sa proizvođačima naoružanja i vojne opreme o isporukama do 1985. godine, omogućava da i oni pravovremeno koncipiraju svoje srednjoročne planove razvoja, organizuje se za realizaciju planova, povećaju organizovanost i produktivnost rada, efikasnost opremanja oružanih snaga i izvoz naoružanja i vojne opreme. Planirano je povećanje efikasnosti istraživačko-razvojnog rada i boljeg korišćenja rezultata ovoga rada u proizvodnji. Ubrzava se osposobljavanje dijela kapaciteta za proizvodnju naoružanja i vojne opreme, pri čemu je težište na usavršavanju tehnoloških procesa proizvodnje.

U građevinskoj djelatnosti išlo se na dalje restrikcije, tako da je znatno smanjeno učešće sredstava za ove potrebe u ukupnom obimu finansijskih sredstava kojima će JNA raspolagati. Postojanje potrebe da se prihvati nova tehnika i poboljšaju uslovi smještaja i održavanja, da se poveća materijalna baza obuke i riješe drugi problemi građevinskog obezbjeđenja — zahtijeva da se pri projektovanju građevinskih objekata traže jednostavnija konstruktivna rješenja, šire korišćenje tipskih projekata i montažne gradnje, da se gradi još veći broj objekata u vlastitoj režiji i preduzmu ostale mjere radi povećanja organizovanosti pripreme i procesa građenja. Nisu male mogućnosti da JNA, kao investitor, utiče na povećanje društvene organizovanosti u oblasti građevinske proizvodnje. To se posebno odnosi na stambenu izgradnju, gdje se javljaju mnogi problemi u vezi sa organizovanošću i koordinacijom rada velikog broja učesnika.

Planirane su i mjere za povećanje efikasnosti realizacije zadataka uređenja i pripreme teritorije, pojednostavnjenje projektnih rješenja, striktno pridržavanje utvrđenih prioriteta i težišta, više radova u vlastitoj režiji i šire angažovanje na ovim zadacima i strukturama van JNA.

Kao značajan zadatak postavlja se veća afirmacija naučnoistraživačkog rada i primjene naučnih dostignuća u daljoj razradi i praktičnoj primjeni koncepcije opštenarodne odbrane u organizacijskom, kadrovskom i tehničkom razvoju i modernizaciji. U tom cilju planirano je bolje organizovanje naučnoistraživačkog rada, brže osposobljavanje naučnoistraživačkog kadra, šire korišćenje naučnih rezultata u svim oblastima i razvoj racionalizatorstva i stvaralačkog prilaza u izvršenju zadataka.

Problemi u obezbjeđenju energije, koji u narednom periodu mogu doći još više do izražaja, nameću potrebu da se preduzmu konkretnije aktivnosti radi racionalnog obezbjeđenja i štednje energije u jedinicama i ustanovama. Predviđa se i zamjena tečnih goriva čvrstim i ostalim gorivima iz domaćih izvora, smanjenje određenih vidova potrošnje, korišćenje jeftinijih vidova transporta i realizaciju programa obezbjeđenja novih izvora energije.

Planirane su mjere i aktivnosti za racionalno i ekonomično izvršenje i svih ostalih zadataka: tehničkog, intendantskog, zdravstvenog i drugog obezbjeđenja. Tome će doprinijeti i veće oslanjanje pozadinskog obezbjeđenja na proizvodne i uslužne kapacitete društva i povezivanje sa svim subjektima koji bi učestvovali u vođenju oružane borbe. S tim ciljem predviđa se veće povezivanje i saradnja jedinica i ustanova JNA sa odgovarajućim samoupravnim organizacijama i zajednicama i društveno-političkim zajednicama.

Na kraju mislim da nema i da ne bi trebalo da bude dilema oko četiri poznata i za sve, pa i za oružane snage, važeća načelna stabilizaciona stava:

1. Trošiti onoliko koliko realno imamo, tj. u okvirima koje dopušta finansijska situacija i naša proizvodnja.
2. Suziti mogućnosti za neke investicije (po obimu, strukturi i načinu investiranja) ne podrazumevajući pod investicijama samo građevinske objekte.
3. Nužno smanjenje potrošnje, u svim oblastima odnosno držati se principa da ako više trošimo na jedno da manje trošimo na drugo.

4. Da vojna organizacija i organizacija SK trebaju biti za duži period svjesne situacije, upoznate i svjesne objektivnih i subjektivnih uzroka teškoćama u privredi i osposobljene da idu još više u konkretne akcije, te da nema ni vojnog ni partijskog nivoa organizovanja koji ne treba da utvrđuje efekte stabilizacije, pre svega kroz ostvarene rezultate, a onda i kroz ostvarene uštede. Takav odnos pripadnika oružanih snaga prema tom zadatku prirodno proističe iz odnosa politike ekonomske stabilizacije i politike odbrane, koji se pokazuje kao odnos složene dijalektičke zavisnosti. To praktično znači da nema snažne odbrane bez stabilne privrede ni stabilne privrede bez snažne odbrane.